

Aleksandra Kolarić

HRVATSKA ZADNJE ČETVRTINE XIX. STOLJEĆA U KORESPONDENCIJI TADIJE SMIČIKLASA¹

Izvorni znanstveni rad

UDK 94(497.5)*18*
929 Smičiklas, T.(044)

Autorica analizira korespondenciju Tadije Smičiklasa s istaknutim pojedincima hrvatskog političkoga, kulturnog i javnog života zadnje četvrtine XIX. stoljeća. Kroz tu se korespondenciju prelamaju svi javni događaji u Banskoj Hrvatskoj tog doba.

U svojoj oporuci² Tadija Smičiklas odredio je tadašnju Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti (današnja HAZU) za nasljednika cjelokupne svoje imovine i ostavštine, pa se u njezinom Arhivu ova i danas čuva³. U sklopu te ostavštine značajno mjesto zauzima korespondencija tj. zbirka od tristo pedesetak pisama koje je Smičiklas dobio od 119 različitih osoba. U ostavštinama drugih pojedinaca u Arhivu HAZU mogu se naći pisma koja im je Smičiklas pisao. Najveća skupina tih pisama je u Strossmayerovoj ostavštini,⁴ gdje se nalazi sto Smičiklasovih pisama upućenih J.J. Strossmayeru. Manja skupina Smičiklasovih pisama, njih dvadesetak, nalazi se u ostavštinama I. Črnčića⁵, F. Kurelca⁶, F. Markovića,⁷ F. Račkoga⁸ i I. K. Tkalčića⁹ u istom arhivu. Hrvatski državni arhiv čuva pet Smičiklasovih pisama upućenih Božidaru Kukuljevića¹⁰, Ivanovom sinu, te jedno pismo upućeno Milanu Šufflayu.¹¹

¹ Ovaj rad nastao je na temelju rada Slika hrvatske javnosti u korespondenciji Tadije Smičiklasa, objavljenog u: *Casopis za suvremenu povijest*, god. 29, br.1., Zagreb 1997. Ovdje je dopunjen nekim novijim spoznajama, kratkom Smičiklasovom biografijom, te prijepisom nekoliko značajnih pisama iz Smičiklasove korespondencije.

² Marko Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, Zagreb 1962., str.52.

³ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (u daljnjem tekstu AHAZU), ostavština Tadije Smičiklasa, XV-45A.

⁴ AHAZU, ostavština J. J. Strossmayera, XI-A.

⁵ AHAZU, ostavština Ivana Črnčića, XV-5.

⁶ AHAZU, ostavština Frana Kurelca, XV-8.

⁷ AHAZU, ostavština Franje Markovića, XV-37.

⁸ AHAZU, ostavština Franje Račkoga, XII.

⁹ AHAZU, ostavština Ivana Krstitelja Tkalčića, XV-9.

¹⁰ Hrvatski državni arhiv (u daljnjem tekstu HDA), ostavština obitelji Kukuljević, 01.378, IV kutija.

¹¹ HDA, ostavština M. Šufflaya, I kutija.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zbirci rukopisa čuva sedam pisama upućenih Smičiklasu od Gavre Smičiklase,¹² Ante Tresića-Pavičića,¹³ Dinka Vitezića,¹⁴ Dinka Dobrilovića¹⁵ i Đure Jelačića.¹⁶ Ista Zbirka sadrži i dvanaest Smičiklasovih pisama upućenih Šimi Mazzuri,¹⁷ Vatroslavu Jagiću,¹⁸ Vladimiru Varićaku¹⁹ i Stjepanu Ivšiću.²⁰

U Varaždinskom gradskom muzeju postoji nekoliko Smičiklasovih pisama upućenih Ivanu Kukuljeviću, dok Zadarski arhiv čuva četiri Smičiklasova pisma upućena Šimi Ljubiću.²¹

Među Smičiklasovom korespondencijom neupitno dominira korespondencija sa Strossmayerom, najopsežnija kako podacima tako i obujmom. Pored nje obujmom se ističu korespondencije s Vatroslavom Jagićem, Milkom Cepelićem, Euzebijem Fermendžinom, Šimom Milinovićem, Milanom Rešetarom i Kostom Vojnovićem.

Nisu sva razdoblja Smičiklasova života podjednako dokumentirana pismima; pisma iz razdoblja njegova školovanja (60-te godine) i mladosti (70-te godine) su rijetka, dok je kasnije razdoblje njegovog života relativno dobro popraćeno pismima. Potrebno je napomenuti da za posljednjih deset godina Smičiklasova života (1904.-1914.) postoji nešto manje građe nego za razdoblje koje im je prethodilo (1880.-1904.).

Pisma zrcala političke scene

Danas sačuvana pisma najbolje oslikavaju Khuenovu Hrvatsku, tadašnji krug inteligencije okupljen oko Neodvisne narodne stranke u Zagrebu, centralnoj pozornici borbe za političku moć. Gotovo su sva pisma prožeta politikom. Direktno, kroz sukobe i pokušaje ujedinjavanja u tadašnjoj razjedinjenoj i posvađanoj hrvatskoj oporbi ili indirektno raspravom o sudbini Zavoda Sv. Jeronima u Rimu, rješavanjem problema u suradnji sa SANU, te politikom popunjavanja biskupskih stolica.²² Slanje slika iz Galerije JAZU²³ na proslavu mađarskog milenija u Peštu je politički čin, isto kao i Khuenovo nepopustljivo odbijanje

¹² Nacionalna i sveučilišna knjižnica (u daljnjem tekstu NSK), R i R5561b.

¹³ NSK, R6248c.

¹⁴ NSK, R4119c.

¹⁵ NSK, R5561b.

¹⁶ NSK, R7202.

¹⁷ NSK, R6491b.

¹⁸ NSK, R4610b.

¹⁹ NSK, R4812b.

²⁰ NSK, R4836b.

²¹ Zadarski arhiv, fond Šime Ljubića, 11/VIII.

²² Radilo se o Zagrebačkoj nadbiskupiji tj. Senjskoj biskupiji.

²³ Današnja Strossmayerova galerija.

dozvole za osnivanje Odbora za spomenik Franji Račkome.²⁴ Politika je dodjela Matičinih nagrada za književnost,²⁵ a Bukovac i Medović, usprkos apolitičnosti slikarstva, svojim kolebanjem između mecenatstva Strossmayera ili Kršnjavoga također su uvučeni u vrtlog politike.²⁶ Naime u Khuenovoj "pacificiranoj" Hrvatskoj, uznemiravanoj skandalima, neredima, pronevjerama, političkim izdajama i demonstracijama, sve je bilo politika. Svako je društveno djelovanje u takvim uvjetima bilo ispolitizirano, pa su nužno i pisma uglednog sveučilišnog profesora i predsjednika Akademije krcata komentarima političke svakodnevice. Politika je pojačano prisutna u pismima iz razdoblja kada se Smičiklas i sam njome izravno bavio, tj. kada je bio saborski zastupnik. Godine 1884. na prvim saborskim izborima održanim pod Khuenom, kada ovaj još nije u potpunosti uspostavio svoj aparat sile, Smičiklas se kandidirao za saborskog zastupnika u Sotinskom kotaru i bio izabran.²⁷ Izbornom borbom nije mogao sam rukovoditi, kako javlja Strossmayeru u pismu iz 1887.,²⁸ jer mu vlada nije željela odobriti dopust sa Sveučilišta, te je to umjesto njega učinio neki svećenik.

Khuen je ubrzo uz pomoć novog izbornog zakona, novog zakona o tiskovnim parnicama, novog saborskog poslovnika, te birokratskoga i policijskog aparata uspio autokratski zavladatai i vladati Hrvatskom,²⁹ dok je privid i farsu parlamentarizma održavao uz pomoć, vladi lojalne, Narodne stranke. Nužno je napomenuti da mu je u tome pripomagala razjedinjenost opozicije. Oslabljeni obzoraši i iznutra razjedeni pravaši međusobno se oštro sukobljavaju, pa je pitanje opozicijske sloge u Smičiklasovim pismima postavljeno kao temeljni unutrašnjopolitički problem Hrvatske. U lipnju 1895. Strossmayer piše "Sloga nam je nužna",³⁰ dok sljedeće godine Kosta Vojnović objašnjava kako "rat pravaša i narodnjaka šteti Dalmaciji".³¹ U nekoliko svojih pisama Jagić se također zalagao za opozicijsku slogu. Do sporazuma opozicije dolazilo je vrlo teško, mučno i polagano, a Smičiklas i Strossmayer kao glavnu prepreku ističu Starčevića i Franka. U pismu iz svibnja 1887. Smičiklas naziva Starčevića "budalom s kojom se ne može razgovarati",³² dok za Franka, koji će devedesetih godina voditi glavnu riječ u Stranci prava, kaže kako je "ogorčen njegovom čifutskom bezobraznošću".³³ Neodvisna narodna stranka (obzoraši) toliko je oslabijela da uopće nije sudjelovala na izborima 1892. godine. Stvaranje oporbene koalicije postalo

²⁴ AHAZU XI-A, pismo Smičiklasa Strossmayeru, Zagreb, 18.04.1894.

²⁵ NSK, R-6248, pismo A. Tresić-Pavičića Smičiklasu, s.l. s.d. s.a.

²⁶ AHAZU XI-A, pismo Smičiklasa Strossmayeru, Zagreb, 17.4.1893., i AHAZU XV-45A, pisma Strossmayera Smičiklasu, Zagreb, 16. 9.1895., i sl. (vjerojatno Đakovo), 25. 4.1895.

²⁷ Kostrenčić, nav.djelo, str. 40.

²⁸ AHAZU XI-A, Zagreb, 7.5.1887.

²⁹ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962., str. 461.

³⁰ AHAZU XV-45A, Đakovo, 17.6.1895. i Đakovo, 2.7.1895.

³¹ AHAZU XV-45A, Dubrovnik, 9.1.1896.

³² AHAZU XI-A, Zagreb, 7. 5.1897.

³³ AHAZU XI-A, Zagreb, 11. 5.1894.

je krajnja nužnost. Iako Strossmayer u dva pisma ljeti 1895. piše da "uviđa da tamo gdje Frank gospodari nema govora o punoj slozi, te da sloge s pravašima nema",³⁴ a Jagićeva su pisma iz tog razdoblja puna ogorčenja na pravaše ili "stekliše" kako ih naziva, do približavanja je ipak došlo. Prihvaćen je zajednički program, ali dogovori su se na kraju razbili na imenu nove fuzionirane stranke, jer obzoraši nisu htjeli prihvatiti niti naziv Hrvatska stranka prava niti samo Stranka prava, kako obavještava Smičiklas Strossmayera u pismu iz travnja 1894.³⁵ Tako se je ostvarenje oporbene koalicije rasteglo sve do 1896., kada zadovoljstvo konačno ostvarenim sporazumom u svojim pismima izražavaju Jagić, Strossmayer i hrvatski zastupnici u Carevinskom vijeću, Spinčić, Biankini, Perić i Dapar.³⁶

Odnosi sa Srbima u Banskoj Hrvatskoj bili su loši u tom razdoblju. Još u studenom 1894. Strossmayer piše kako je dobio molbu srpskih đaka za pomoć, ali kako smatra da oni svojim ponašanjem tu pomoć nisu zaslužili,³⁷ a u travnju sljedeće godine svoje ogorčenje izražava riječima "društvo srpsko je pokvarenije nego prije"³⁸ misleći na uspješnu suradnju Srba s Khuenovim režimom. Jagić smatra da "Srbi u Hrvatskoj jesu puno skrivili, ali se njihove zastave ne smiju napadati".³⁹ U Dalmaciji hrvatsko-srpski odnosi nisu bili ništa bolji. Kosta Vojnović, u pismu iz 1894. godine, javlja o suradnji Srba s autonomašima i o hrvatsko-srpskim sukobima, a Šime Milinović, barski biskup, piše početkom XX. stoljeća o problemima s velikosrpstvom, kako ga on naziva, u svojoj biskupiji.⁴⁰

Političko nezadovoljstvo u Hrvatskoj kulminiralo je 1895. godine spaljivanjem mađarske zastave prilikom posjeta Franje Josipa Zagrebu. Reakcija režima bila je brza i oštra: već u studenom 1895. Smičiklas javlja Strossmayeru da je *ĕs*udom akademiskog Senata protiv studenata započela snažna akcija, te da će ih 60 biti izbačeno sa Sveučilišta.⁴¹ U istom pismu Smičiklas dalje piše kako je u Zagrebu osnovano tajno društvo za pomoć izbačenim studentima, te ga moli za prilog od 1000 forinti.

Profil kulturnog i znanstvenog života u pismima

U Smičiklasovoj korespondenciji novac je stalno prisutan. Mole ga za novčanu pomoć brojna rodbina, prijatelji, a ako nije riječ o novcu, onda barem traže protekciju. Strossmayer, jedini mecena tadašnje osiromašene Hrvatske, u ovim se pismima pojavljuje kao zaštitnik i financijer velikog dijela hrvatskoga kulturnog života, a Akademije u cijelosti. Iako se stalno

³⁴ AHAZU, XV-45A, Đakovo, 2.7.1895.

³⁵ AHAZU, XI-A, Zagreb, 18.4.1894.

³⁶ AHAZU, XV-45A, Beč, 4.1.1896.

³⁷ AHAZU, XV-45A, Đakovo, 26.9.1894.

³⁸ AHAZU, XV-45A, Đakovo, 25.4.1895.

³⁹ AHAZU, XV-45A, Beč, 4.1.1896.

⁴⁰ AHAZU, XV-45A, Rim, 17.2.1902.

⁴¹ AHAZU, XI-A, Zagreb, 7.11.1895.

žali na besparicu, pa tako u jednom pismu moli Smičiklasa da ga se štedi jer će materijalno propasti,⁴² a 1897. izjavljuje kako svi na njega navaljuju pa se mora stegnuti,⁴³ Strossmayer zapravo neprestano daje: za studente izbačene sa Sveučilišta, za prenošenje ostataka Janka Draškovića,⁴⁴ za spomenik i arkadu Račkome,⁴⁵ za izbornu agitaciju obzoraša,⁴⁶ za izdavanje Akademijnog Zbornika za narodni život i običaje,⁴⁷ za izdavanje Akademijnog Rječnika,⁴⁸ te za stipendije pojedincima među kojima se pojavljuju imena Milivoja Dežmana,⁴⁹ Maje Strozzi i Milana Šufflaya.⁵⁰ Šufflaya, svojeg štićenika i najdarovitijeg učenika, Smičiklas je, pored toga što mu je priskrbio Strossmayerovu potporu, preporučio Konstantinu Jirečku u Beču. Jireček u svojem pismu 1902. godine piše Smičiklasu kako ga je Šufflay posjetio i da će mu pomoći.⁵¹

Pritisak režima bio je strašan i sveprisutan. Išao je tako daleko da je kako saznajemo iz Smičiklasovog pisma Strossmayeru 1894. godine Khuen zabranio osnivanje Odbora za podizanje spomenika Račkome.⁵² Režim stvara probleme Strossmayeru oko posjeda u Đakovu, na što se ovaj žali u nekoliko pisama. Khuen se obara i na Akademiju. Smičiklas piše Strossmayeru da "od vlade nije dobio niti novčića, te da jedino vlada nije kupila niti jednu akademijinu knjigu".⁵³ U pismu Jagiću u studenome 1894. Smičiklas piše da je Akademija pismeno molila vladu za stalnu pripomoć, ali "kako čuje u budžet za slijedeću tj. 1895. godinu to nije ušlo".⁵⁴ Jedan od načina pritiska Mađara na Hrvatsku bilo je i odugovlačenje s postavljanjem zagrebačkog nadbiskupa, što je česta tema mnogih pisama iz 1894. godine. "Konačno dobismo nadbiskupa"⁵⁵ piše Smičiklas. Za nadbiskupa je postavljen Posilović, do tada senjski biskup. Reakcije na to imenovanje su različite. Jagić najprije 1894. piše kako je zadovoljan Posilovićevim imenovanjem,⁵⁶ a u jednom kasnijem pismu, govoreći kako je vjerojatno bio nedovoljno obaviješten o političkim prilikama u domovi-

42 AHAZU, XV-45A, Đakovo, 3.5.1894.

43 AHAZU, XV-45A, Đakovo, 19.10.1897.

44 AHAZU, XI-A, Zagreb, 17.5.1893. i XV-45A, Đakovo 25.4.1895.

45 AHAZU, XI-A, Zagreb, 1.4.1894., Zagreb, 18.4.1894. i XV-45A, Đakovo, 3.5.1894.

46 AHAZU, XI-A, Zagreb, 17.9.1897.

47 AHAZU, XI-A, Zagreb, 14.10.1897.

48 AHAZU, XV-45A; Strossmayerova pisma Smičiklasu. Strossmayer redovito prilaže 1000 forinti za Akademijin Rječnik, što se provlači kroz cijelu korespondenciju.

49 Zagreb, 3.1.1896. i XV-45A, Đakovo, 18.7.1897.

50 AHAZU, XV-45A, Đakovo, 10.9.1900. i Đakovo, 25.4.1901.

51 AHAZU, XV-45A, Beč, 7.12.1902. i Beč, 9.4.1903.

52 AHAZU, XI-A, Zagreb, 18.4.1894.

53 AHAZU, XI-A, Zagreb, 21.12.1903.

54 NSK, R-4610, Zagreb, 7.11.1894.

55 AHAZU, XI-A, Zagreb, 1.4.1894.

56 AHAZU, XV-45A, Beč, 18.4.1894.

ni, tog istog Posilovića naziva kukavicom.⁵⁷ Niti Strossmayer niti Smičiklas nisu zadovoljni tim imenovanjem. No dok je Smičiklas u svojim pismima umjeren, Strossmayer je vrlo oštar. U rujnu 1894. godine piše "Posilović je izgubljen za narod, nema vlastite misli i energije, već ispunjava samo vladine želje".⁵⁸

Još jedan problem vezan uz crkvene institucije zaokupljao je Smičiklasa, sudeći po korespondenciji. Radi se o preuređenju Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Strossmayer 1897. piše kako želi da se Svetojeronimski zavod pretvori u "više othranilište mladih hrvatskih svećenika", a ujedno izražava i bojazan da će to jedva uspjati, jer u "rimskim prelatima imamo velike neprijatelje, a glavno zlo je u nadbiskupu koji neima ni glave ni srca".⁵⁹ Iz te iste godine potječe i pismo oca Dragutina Parčića, koji iz Rima javlja o lošoj situaciji u Zavodu.⁶⁰ Iz Rima stižu i pisma oca Euzebija Fermendžina. "U Zavodu je metež", piše Fermendžin i predlaže Smičiklasu da potakne zagrebačkog nadbiskupa Posilovića da se zauzme za preuređenje Zavoda.⁶¹ Osam pisama Smičiklasovog prijatelja svećenika Frankija iz Omišlja na Krku također govore o tom Zavodu.⁶²

Posebnu skupinu pisama čine ona Smičiklasovih rođaka. Rodbina mu je bila brojna i prilično zahtjevna, te ga je dosta gnjavila i uznemiravala. Tako mu svećenik Ilija Hranilović, upravitelj župe u Metliki, 1903. javlja kako Smičiklasov brat Marko previše pije,⁶³ rođaci iz Žumberka mole novčanu pomoć,⁶⁴ nećak ga moli da mu pomogne u otvaranju vlastite ljekarne,⁶⁵ rodbina iz Amerike traži informacije o svojim u domovini,⁶⁶ a Nikola Hranilović, svećenik iz Sošica moli ga neka posreduje u svađi između starog i mladog Janka Crljenice.⁶⁷ Uz rodbinu novčanu pomoć ili preporuku i protekciju traže i mnogi drugi. Smičiklas pomaže koliko može, a od dijela imanja koje je naslijedio od svog rođaka Gjura Smičiklasa stvorio je zakladu za svećenike mladomisnike, na kojoj mu se u lipnju 1893. godine zahvaljuje križevački biskup Julije Drohobeczky.⁶⁸

Smičiklasov znanstveni rad i suradnja s drugima su, uz politiku, najčešća tema ovih pisama. Nižu se različite molbe domaćih i stranih znanstvenika za detaljnim podacima bilo o literaturi bilo o pojedinim događajima iz hrvatske povijesti, a veliki dio korespondencije

⁵⁷ AHAZU, XV-45A, Beč, 26.4.1906.

⁵⁸ AHAZU, XI-A i XV-45A, nekoliko pisama iz 1894.

⁵⁹ AHAZU, XV-45A, Đakovo, 9.3.1897.

⁶⁰ AHAZU, XV-45A, Rim, 27.10.1897.

⁶¹ AHAZU, XV-45A, 17.11.1894.

⁶² AHAZU, XV-45A, pisma Frankija.

⁶³ AHAZU, XV-45A, Metlika, 14.12.1903.

⁶⁴ AHAZU, XV-45A, pismo brata Marka, s.l., s.d. s.a.

⁶⁵ AHAZU, XV-45A, Đuro, Stara Pazova, 9.9.1899.

⁶⁶ AHAZU, XV-45A, Crljenica Ilija, Whiting Indiana, 28.12.1906.

⁶⁷ AHAZU, XV-45A, Sošice, 8.5.1911.

⁶⁸ AHAZU, XV-45A, Križevci, 15.6.1893.

čine dogovori o izdavanju znanstvenih djela Vojnovića, Bogišića, Jagića, Fermendžina i Rešetara u Akademijinim izdanjima. Za neke se informacije Smičiklas obraća drugima: za biografiju Račkog traži pisma od Strossmayera⁶⁹ i od Jagića,⁷⁰ za Kukuljevićevu traži podatke od njegovog sina Božidara,⁷¹ a nakon Strossmayerove smrti od njegovog tajnika Milka Cepelića traži 1905. biskupova pisma, te mu Cepelić u srpnju odgovara kako ne zna hoće li mu ih moći poslati, jer ih nitko od svećenika ne želi prepisivati.⁷² Strossmayerov rukopis okarakterizirati samo kao nečitak bio bi eufemizam.

Kroz Smičiklasovu korespondenciju prolaze mnogi znanstvenici, političari, crkvena lica, slikari, kipari i književnici. Od najpoznatijih političkih imena tu su Strossmayer, Starčević, Folnegović, Frank i Supilo, od umjetnika Bukovac, Medović – "fratar umjetnik",⁷³ Ivo Vojnović i Matoš, od znanstvenika spominju se Bogišić, Jagić, Jireček, Torbar i Rački. Smrt je također tu, i to što dalje to češće, pa se pred nama ocrtava polaganu odlazak jedne generacije s hrvatske scene. Od Smičiklasove najave Starčevićeve smrti ("Starčeviću je sasvim zlo"⁷⁴), opaske o gašenju Mrazovićeva života ("Mrazović još samo spavajući živi"⁷⁵), smrti Račkoga ("neprežaljeni kanonika"), preko sućuti Božidaru Kukuljeviću zbog smrti oca Ivana,⁷⁶ sofe na kojoj leži mrtav Strossmayer u Cepelićevom pismu,⁷⁷ do konačno pisma Franje Markovića upućenog V. Jagiću 20. lipnja 1914. s vijешću o smrti Tadijinoj osmoga lipnja 1914. u predvečerje Prvog svjetskog rata.⁷⁸

⁶⁹ AHAZU, XI-A, Zagreb, 21.12.1894.

⁷⁰ AHAZU, XV-45A, Beč, 18.4.1894.

⁷¹ HDA, 01.378, IV kutija, Zagreb, 21.1.1892.

⁷² AHAZU, XV-45A, Đakovo, 20.7.1905.

⁷³ AHAZU, XV-45A, J.J. Strossmayer, Đakovo, 21.4.1898.

⁷⁴ AHAZU, XI-A, Zagreb, 3.1.1896.

⁷⁵ AHAZU, XI-A, Zagreb, 30.8.1896.

⁷⁶ HDA, 01.378, IV kutija, posjetnica, s.l., s.d., s.a.

⁷⁷ AHAZU, XV-45A, Đakovo, 20.7.1905.

⁷⁸ AHAZU, XV-45A, Zagreb, 20.6.1914.

1.

Pismo hrvatskih zastupnika u Carevinskom vijeću, Biankinija, Dapara, Spinčića i Perića, u kojem izražavaju svoju zabrinutost zbog prekidanja dogovora oporbe o suradnji.

20. travnja 1894., AHAZU/XV-45A

Biankini, Juraj
1894. 04. 20., Beč

Veleučeni gospodine,

Bilo nas je ganulo do suza radoznica, kad smo predprošloga ljeta čitali da su se sastali i izljubili biskup Strossmayer i Dr. A. Starčević; razveselilo nas je, kad smo početkom godine 1890. čitali, da su se sastali štovatelji jednoga i drugoga, te u glavnom gradu u glavnom utanačili točke skupnoga programa i zajedničkoga rada, kad su se sjedinile hrvatske opozicije; radostno smo sliedili njihov skupni rad u raznih prilikah i u raznih sborovih.

To sve djelovalo je neizmijerno povoljno na Hrvate u svih zemljah, a nepovoljno na naše protivnike – zvali se oni kako mu drago. Prvi su mnogi prije toga kolebali, ne znajući kamo bi; drugi su se radovali neslozi otačbenika.

Mi smo stvar tako shvatili, da se je svestrano uvidilo, da nam nejma spasa nego u ujedinenju svih dijelova države hrvatske, i u samostojnosti ove pod zakonitim vladari iz kuće Habsburga; u tom da se izvojuje hrvatsko državno pravo.

Glede imena stranke sjedinjenih otačbenika držali smo da će odgovarati njezinomu programu, da će se zvati stranka prava ili hrvatska stranka prava.

Sad čujemo, da su se pregovori između zastupnika objih opozicija pretrgali – radi imena, radi naziva. Zabolilo nas je to, kaošto su nas bili obradovali prije spomenuti događaji.

Samo iz ljubavi do Hrvata i Hrvatske dolazimo sa ovo malo redaka. Naša je misao, da bi se ujedineni otačbenici imali složiti pod imenom stranka prava ili hrvatska stranka prava.

Al ako je zbilja razloga – nam nepoznatih –, da se nemogu svi složiti u tom, onda molimo i zaklinjemo, da se opozicije neciepaju. Nek obstoje na istom programu, u istu svrhu, proti istim neprijateljem – makar i pod dvimi imeni –, bratski i nespočitavajuć si ništa u javnosti, nego, ako je razmirica, riešavajuć jih medju sobom.

Najodličnijim počitovanjem i hrvatskim pozdravom.

U Beču 20. aprila 1894.

Zastupnici naroda:

J. Biankini Niko Dapar Vjekoslav Spinčić Perić

2.

Pismo Milka Cepelića u kojem objašnjava sudbinu Strossmayerove ostavštine i probleme vezane uz prepisivanje Strossmayerove korespondencije.

20. srpnja, 1905., Đakovo, AHAZU/XV-45A

Presvietli gospodine!

Primio sam jučer i Vaše i akademijino pismo. Rado bih poslužio akademiju i pribrao joj službena pisma biskupova t.j. takova, koja su pod službenim brojevima u arhiv smještena – jer bez dvojbe Vi samo takova mislite – ali će bit vrlo teško naći svećenika, koji bi to htio i umio prepisavati. Evo je teškoće stajalo a i dobre nagrade, da se je Lacković (prebendar) latio posla, te uredi biskupove knjige, koje je iza moga odlaska na žubu pozdobivao.

Ja ću pokušati s klericima, od kojih po koji radi assistencije (!) od vremena do vremena ovdje prebiva. Neka prepisuje pod mojim nadzorom, u koliko na to budem dospio. Za današnje naše ljude muka je čitati pisma biskupova.

Nego Vas molim, da bi ste ipak – sliedeći pravac naše spomen-knjige – potanje označili: koje službene spise i pisma najviše trebate? Dosta ih je objelodanjeno u "Glasniku", a dosta ih se ni danas još ne smije objelodaniti, posebice one o belovarskoj affaire kao i razpra s bosanskim klericima. Ja sam sve, što je spomena vrijedno, dobro izcrpio, ili se slavnoj akademiji čini, da je slabo, pače i zlo izcrpljeno?

Želi li akademija imati i ono, što je biskup kao biskup u diecezi naredjivao? Ako da, onda bi se dosta toga imalo pisati sve do godine 1873., kada je počeo "Glasnik" izlaziti. A "Glasnik" će akademija imati, kao što će bez dvojbe sve imati, što se i na nju odnaša. Kod mene su još dobrim dielom "Acta Serbica" i "Acta Bosnensia" gotovo sva.

Po mom mnienju morala bi se pokupiti sva acta, iz kojih bi se razabrala biskupova skrb za cielu crkvu u Hrvatskoj t.j. kako je uticao, da na izprašnjenje biskupske stolice i odličnija mjesta ne dodju tuđinci i ljudi nevriedni, kao i acta, koja dosta jasno označuju njegovu borbu proti Khuenu i njegovoj bezdušnoj dobi.

Ja ću Vam sutra poslati moje bilješke sastavljene na temelju diecezanskih protokola, pak izvolite ih pregledati i označiti zelenom olovkom (jer crvenom i plavom već sam ja bilježio) sve što želite, da se prepíše. Tamo je mnogo toga čega se ja nisam dotaknuo, jer nije spadalo u pravac naše knjige. A takove bi Vam bilješke mogao odstupiti i Pavić za crkveno poprište. Bilješke o vatik. concilu potiču iz pera pokojnoga kanonika Nikole Voršaka.

Nego još nješta. Davno sam Vam htio pisati, ali nisam dospio. Inventiranje biskupove imovine dosta mi je zadalo muke i jada. Dovršeno je 4. srpnja i iznaša 1,104.500 kruna, ali će se još naći u neisječenim šumama, koje se sada pregledavaju, a koje je biskup imao pravo sjeći, oko 200.000 kruna. Nego dragi prijatelju, tu će ostavinu strašno okljaštriti. Već su tobože našli nered u temeljnim glavnicama (mensae episcopalis) za kakovih 70.000 kruna, a tako postupaju i u drugim granama Sam Bog znade, koliko će stajati dnevnicke a koliko popravci na sgradama. Ja sam se dosta izuo i dosta sa drom Novakom nasvajdajao. Boli me,

da dobri biskup mora pojedine predmete dva put plaćati i da mora interkalarnu sitnije gospodarske predmete precijenjenje izpod 42 krune zabadava a sve ostale uz vrlo nizke cijene odstupiti. G. Čačinović se je sada pokazao u pravom svjetlu. Bilo je časova, da se je samo starao za vje. zakladu t.j. za vladu a proti ostavini. Možete si misliti, kako će se istom sada ponieti vlastelinstvo pri izborima, kada nam ni za živa biskupa nije bilo odano. Nego kuda sam zašao.

Ja sam se sada prilično odmorio a donjekle i župske poslove sredio, pak ću Vam moći odpremiti još našavša pisma biskupova (t.j. pisana njemu), sve adrese, diplome, fotografije i nalična, što je stajalo na njegovom pisaćem stolu i u biblioteci. Adresse po mom mišljenju preostaju da jih čuva akademija, koja će ih znati bolje cijeniti, negoli kakav Magjar biskup. Uz mene je pristalo cijelo povjerenstvo. Mogu li dakle te predmete poslati od nedjelje akademiji, ili da pričekam na Vaš povratak?

Med tima predmetima će biti i tintarnica biskupa sa urezanom godinom MDCCIV.

Stari je inventar ne spominje, pak će biti svojina biskupova. A i da je inventarna, dali bismo ju akademiji. Iz nje je pisao biskup divne svoje okružnice i tolike druge spise. Biti će i dva štapa. Račkov, koi je nosio od g.1893. i 1902. i moj, koji je nosio posljednje dvie godine.

Posoblje iz spavaće sobe kao i jedna comoda, kvadrat, kolar poslati će se akademiji kasnije, kada povjerenstvo bude sobu odpečatilo. - Tada će se poslati i slika smrt. sv. Josipa, pod kojom je biskup umro, a koja je jur od g. 1867. svojina akademije. Dobiti ćete i omanu, na kojoj je umro i na kojoj je mrtav puna 43 sata ležao.

Žalim, što se za smrti biskupove nismo vidjeli. Mogli ste odsjesti kod mene, što u buduće izvolite uvijek činiti. Na dan ukopa bio sam cijelo popodne zaokupljen sa kalvarijom na liepom mome groblju. Žalim jako na msgra Bulića, što me nije potražio, a vele mi, da je bio u Djakovu.

Ja ne mogu u Slatinu. Ne mogu radi posla, jer sam sam sa jednim kapelanom na župi a svećenstva nema sada u Djakovu. Medjuto se u duhu šećem s Vama do konaka i divim najčarobnijem pogledu od Jakla prema Plešivici, Donatu i ubavim onim seocima i milovidnim crkvicama. Do godine bude li života želim se naći zajedno s Vama tamo i ponoviti neprebolne uspomene sa šetnja biskupovih.

S Bogom! Pozdravite mi liepo preč. gdna Smetiška, msgra Bulića i ako je još kojih od naših starih znanaca.

Sa srdačnim pozdravljem

Vaš prijatelj i štovatelj

Milko Cepelić

Djak. 20.VII. 1905.

3.

Pismo križevačkog biskupa, Julija Drohobeczskog, koje govori o Smičiklasovom ustanovljenju zaklade za svećenike mladomisnike.

15. lipnja 1893., Križevci, AHAZU/XV-45A

Veleučeni gospodine profesore!

Čast mi je ovim obavijestiti Vas, da sam cijenjeni Vaš dopis od 4. svibnja tg. priopćio u konsistorijalnoj sjednici dne. 10. tmj. duhovnom stolu, koji je sadržaj istoga s radošću i zahvalno primio na znanje i odredio, da se prema nakani Vašoj u istom dopisu izrečenoj sastavi zakladnica. – Obavieščujući o tom Veleučenost Vašu, izrazujem i u ime svoje najiskreniju Vam hvalu na plemenitoj Vašoj skrbi za dobrobit mojih mladomisnika, koja je tim hvalevriednija, što smiera da im pomogne pri nastupu službe njihove i tako olakša im početak samostalna življenja koga tada kod većine mladomisnika breme sirotinje pritište.

Ujedno Vam javljam, da sam rad odredio, neka se livada "Beletaž" od ostaloga posjeda vlastelinstva šidskoga izluči na ime stvorene po Vami zaklade za mladomisnike i počamši od godine 1889. inclusive, da se prihodi te zaklade Vaše častno ime nositi imajuće, predadu u zakladu udovičku.

Izvolite, Veleučeni gospodine, i ovom zgodom primiti izraz mog odličnoga poštovanja, kojim se bilježim

U Križevcih, dne 15. lipnja 1893.

Vašoj Veleučenosti
najpripravniji
Julije Drohobeczky
biskup križevački.

4.

Pismo Eusebija Fermendžina govori o lošem stanju u rimskom Zavodu sv. Jeronima.

17. studenog 1894., Rim, AHAZU/XV-45A

Rim, Collegio s. Antonio, Via Merulana 17/XI 94.

Veleučeni i Visokoštovani Gospodine Profesoru!

Evo, kako sam obećao, šaljem Vam sve listove, koje sam nješto primio od nezaboravnog velikana i prijatelja Dr. Fr. Račkoga. Izvolite ih zadržati.

Molim Vas liepo pobrinite se, da mi se pošalje: 1) Kronike (rukopis) u čudesih sv. Ivana Kapistrana, koja je bila kod pomenutog pokojnika 2) Kronika Staro-Gradiškog samostana sa ostalim bilješkama, da ju, kad mi dođeće vremena, pregledam.

U Rimu za sada neima ništa vanrednoga. Gosp. Crnčić je podpuno zdrav ali inače razžalosćen i zbunjen radi neprilika, koje mu je činio i čini kanonik Vitić iz Bara. Negdje prije je predbacio Crnčiću: da ovaj nije Hrvat nego samo: Istrijanin.

Vrieme bi bilo da se tom metežu sv. Jerolimskom na kraj stane; to leži u interesu crkve i južnog slavjestva u obće, a napose Hrvata; da se uvede viši zavod za bogosloviju, filozofiju, arkeologiju i povjest, bilo bi za hrvatstvo i našu akademiju od nedogledne zamašnosti, i velike koristi. "Visita" šuti pa upravlja i raspolaže sa imetkom po volji, da kako ti upravitelji žive iz dohodka zavoda, pa čim dulje tim bolje. Nastojanju preuzvišenog g. biskupa Strossmayera i pok. Račkoga, bi nekoi odgovoreno: da će se pitanje o preustrojtstvu pomenutog zavoda riešiti, istom kad bude imenovan zagrebački nadbiskup; jer, veljahu onda, njegova je najveća biskupija, njegova će rieč najviše važiti. Ele sada bi trebalo i njemu prišapnuti i da bi i on svoju moćnu rieč podigao. Boraveć u Zagrebu razgovarao sam š njim o tom predmetu, pa mi se čini da nije dosta dobro o stvari bio izvješćen. Ne bi škodilo, ako bi se moglo prišapnuti što i novijim biskupima. Dubrovačkom, Kotorskom, Krčkom, a bome i Barskom, nebili i oni svoju rekli. Naposljedku isto pitanje moglo bi se oprezno i u samim koronama pripomenuti i pretresti.

Pozdravite mi. g. prijatelje, osobito V. Č. Tkalčića, pak ostajte mi s Bogom.
sa odličnim štovanjem

Dr. Eusebij Fermendžin
franjevac

5.

Pismo Vatroslava Jagića u kojem iznosi pozitivno mišljenje o zagrebačkom nadbiskupu Posiloviću, te ukazuje na nužnost postizanja oporbene sloge.

18. travnja 1894., Beč, AHAZU/XV-45A

Beč 18 aprila 1894

Dragi prijatelju!

Drage ću volje poiskati, kakovih ima u mene pisama od našega nezaboravnoga R.⁷⁹ Ali baš iz one prve dobe, kad smo stvarali, nema pisama, jer smo uvijek zajedno živjeli u Zagrebu. Svakako ja ću sabrati sve te poslati za čuvanje u Akademiju, neka se danas sutra, kad i mene ne bude, nadje u domaćim rukama.

Razumijem Vaše jade te se bojim da će akademija trgnuti nazad, jer naš mlađji naraštaj nema više starih ideala. I ovdje ja jednako lamentiram i psujem, ali nitko se na moju senilis morositas⁸⁰ ne osvrće. Mlađi ljudi misle da je bolje ovako, kako su si oni sve to zabili u glavu. Daj im bog sreću.

⁷⁹ Misli na pisma Franje Račkoga.

⁸⁰ Staročka zlovolja.

Posilovića sam vidio u Beču te s njim koješta razgovarao. On je "poštena duša" - i čini se s dosta karaktera; ali ako bude opozicija od njega odmah mnogo tražila te kad ne ispu- ni odmah svega po njenoj želji ako stane na nj napadati tada će bojim se još manje izići nego li bi drugačije moglo. Svakako znam da ljudi a la Crnković već sada nisu s njim zadovoljni. A valjda nisu ni Starčevićijanci. Po momemu to je dobar znak, jer da Vam pravo kažem, ja također smatram oba ova eskrema za našu nesreću. Kamo sreće da se između oba kraj- nja krila složi umjerena opozicija s boljim dijelovima današnje narodne stranke - ne u jed- nu stranku, već u zajedničko podupiranje barem u nepolitičkim pitanjima. Ja sam se o tom mnogo razgovarao s mojim bratom, koji je neki dan na skok iz Pešte bio u Beču. I to je jedan čovjek, kojega je nevolja zatjerala možda dalje nego li bi bio morao. A naša opozicija mjesto da mu ne smeta, ne bi li možda postao kanonikom - gdje bi zauzimao pristojnije mjesto od mnogih drugih tobožnjih svetaca, koji djecu svoju kriju - čujem da ga je već čak u Beč i Rim stala ocrnjivati. Ne govorim za to što mi je brat, već zato što mislim, da inteligentan čovjek i ako nije u svemu suglasan, više vrijedi nego li neinteligentan partizan. Kako bi lijepo bilo, da se naučimo nekome boljem zajedničkom poštovanju barem spram umjerenijih člano- va raznih stranaka.

Budite mi zdravo pa dodjite što god u Beč. Vaš
iskreni prijatelj

V. Jagić

6.

Pismo Vatroslava Jagića u kojem kritizira oporbu i njezin odnos spram Srba u Hrvatskoj.
4. siječnja 1896., Beč AHZU/XV-45A

U Beču 4.1.1896

XIX/I Döblinger Hauptstr. 24

Mnogopoštovani prijatelju!

Čestitam Vam srećnu i veselu novu godinu, veseliju no što je bila pod konac prošla. Znam, da ste imali mnogo neugodnih dana. Ta i ja ovdje u daljini, koji samo nešto malo od svega doznajem što se dolje zbiva, nisam rado ni pomišljao na sve ono, o čemu su no- vine pisale! Što ćemo, kad smo takovi i nismo bolji. Sami smo si krivi. Tko će nas štovati, kad ne umijemo u poniživanju naći mjere. Da je u mladeži naše nešto malo mozga, mogla je predvidjeti, što se roditi njene demonstracije, mogla je poznavati svu slabocu i beznačaj- nost naših oficijalnih krugova. Sada smo na više godina izgubili kredit i kod Magjara i kod Srba. Meni je više žao za ove posljednje, koji su faktor u zemlji, koji su naši prvi i najpri- rodniiji susjedi. U tom se ja ne slažem ni s kim od Vas u Zagrebu te i ako priznajem da su Srbi u Hrvatskoj puno skrivili, opet se nije smjelo onako nasrtati na srpsku zastavu, kako se je nasrtalo, niti je smjela Obzorova stranka onako mladeži i fukari zagrebačkoj sve to kroz

prste gledati. Ne pratim polemike, koja je iz toga nikla: jedan je je moj djak pričao da su sad već Obzor i Branik došlo do toga da se o vjeri prepiru! Na čast im!

U današnjim prilikama ne mogu se ja mješati u vaše razmirice, ne bi ni koristno bilo. Sada ja poznam situaciju i u Biogradu i u Zagrebu. Nigdje nije dobro, ne zna se gdje je gore. Ipak ima u Biogradu više političkih karaktera, no u Zagrebu; ima i više samostalnih ljudi.

Puno mi hoda po glavi, kako će to ići u vašoj akademiji. Matković mi pripovijeda, da ste izabrali prof. Markovića za sekretara. Čudim se, kako je on htio da se toga posla lati. Vi biste se morali vratiti k prvom planu te imati jednoga čovjeka, koji se može sav posvetiti i odati akademiji. Ovako su sile rascjepkane, fali vam jedinstvo i administracije i naučnog duha. Ja sam već onda, kad akademija nije proslavila 100 godišnjice Šafarikove, vidio da joj fali Rački. To što Vi natucate o neslozi kod posljednjih izbora, iznovice mi potvrđuje, da idete nizbrdice u hrvatski provincijalizam. Sva je prilika da taj vaš uski provincijalizam nije dopuštao ni da mislite na moga zeta, koji Vam kao korespondenat ne bi činio sramote.

Molim Vas, izručite moj pozdrav prof. Vrbaniću. On traži od mene još 70 novč., a ja sam mu pripravan poslati i forintu, ako mi mjesto Jelićeve rasprave bez slike može poslati potpuni ekzemplar. Ne razumijem, kako se mogao nama poslati ekzemplar, gdje je naročito bilo napisano bez slike. Za takav ekzemplar ne bih vam ja dao ni 50 krajcara, jer cijelo ono umovanje Jelićevo ne vrijedi upravo ništa. Dakle ako mi pošaljete drugi ekzemplar sa slikom, vratit ću Vam ovaj nazad i još platit 1 for.

Još jedno. Rešetar već je dobio knjige od konca godine, ja nisam još ništa. Kak to ide? Ne bi li osim toga mogli Vi u Beč što šaljete meni i Jirečeku (jer valjda i on kao član nešto dobiva) i ako što ide za seminar, poslati zajedno, da se ne plaćaju suvišno troškovi poštarine. Tako radi Matica slovenska i Matica hrvatska - to je puno praktičnije i prostije. Na pr. da šaljete za sve nas na seminar naš, ja bih lijepo porazdjelio i najjeftinije bi bilo i za nas i za vas.

Još jednom da Vam je srećna nova godina

Vaš

iskreni prijatelj

V. Jagić

7.

*Pismo Vatroslava Jagića u kojem izražava svoje oduševljenje Smičiklasovom monografijom o Strossmayerovom djelu.*⁸¹

26. travnja 1906., Beč AHASU/XV-45A

Beč 26. 4. 1906.

Mnogopoštovani prijatelju!

⁸¹ *Nacrt života i djela biskupa Josipa Jurja Strossmayera i izabrani spisi njegovi i govori, rasprave i okružnice*, Zagreb, 1906.

Čitam i dočitavam Vaš nacrt životopisa Štrosmajerova. Doziva mi u pamet mnoge fakte, ili sam ih već bio zaboravio, mnogo mi priča novih stvari, a razne sitnice, kod kojih sam prisustvovao ustaju u mojoj pameti. Želio bih da je moguće bilo, da je već sada Vaša biografija tog velikog čovjeka u rukama naroda. I za današnju tešku i zamršenu situaciju mogli bi se naši ljudi mnogomu iz Vaše knjige naučiti. Istina, svakoga bi morala spopasti još veća tuga, osjećajući živo strašnu današnju prazninu, dok smo nekoč imali ipak i uz Strosmajera ljude, kao Ožegović, Mažuranić, Mrazović, da ne govorim o Račkom! A gdje su nam danas bar ljudi drugoga reda, na koje bi se moglo s pouzdanjem osloniti nezadovoljno javno mnjenje?

Čitajući Vaše izlaganje – da hoće samo tipografija da brže radi! – jednako mi se nameće misao, koliko bi taj čovjek mogao bio uraditi za naš narod, da nije njegov jaki duh bio sapet lancima crkvenog položaja, koji mu je nalago dvostruku pokornost i stavljao preuske granice njegovu poletu. A danas nemamo ni biskupa, koji bi vrijedni bili da idu njegovim stopama. Kakova je kukavica taj naš Posilović! A gdje su nam Rački, gdje Mažuranić, Kukuljević, Mrazović i toliki drugi?

Iz Vaše biografije premalo doznajemo o Strosmajerovoj mladosti prije 1848. ili nema materijala ili se nije smjelo još upotrebiti? I za apsolutizma samo malo znamo o njegovu radu. Kako i kada je došao do tolika entuzijazma za umjetnost? Kako i kada je uz čitanje patristike – koji li mu je pisac bio najmiliji? – zavolio Brossueta?

Čitajući ono njemačko pismo grofu Jankoviću ja sam upravo jučer stao Helferta raspitivati, gdje bi se moglo naći ono pismo Deákovo na Inkeya? Bilo bi zanimljivo, da se može naći, što je govorio Deák o Hrvatima na početku akcije i koliko je napokon ipak ustupio. I danas se ponavljaju opet vremena, gdje bi se nešto moglo postići. Ali koga može opozicija istaknuti da se bori protiv Tomašića i Franka? A sam Tomašić ima li drugu kakovu ambiciju, osim svoje lične materijalne koristi? Nesreća hoće, da se demokracija pocijepala čak na kulturno-literarnom polju te našim feudalcima – a tko nije u Hrvatskoj feudalac? – nimalo ne imponuje.

Iz Vaše će knjige, kad izadje, lako biti izvesti argumenat za veću "zasukanost" – taj izraz neki ljudi rado upotrebljavaju, ja ga upravo i ne razumijem, ali ovdje mislim da pristaje – Beča, nego li Pešte i Magjara. Ovi su bili tek siloviti, ali inače dosta iskreni. Oni su stajali na 1848 i quod ante. A čini se, i danas još ne mogu da se podignu od potpunog priznavanja kraljevina Hrvatske, Slavonije, Dalmacije? Mi smo njima još jednako partes adnexae, ma koliko se za njih oduševljavao Supilo.

Ali da se vratim k Štrosmajeru. Njegov je duh bio vrlo poetičan, i ako nije valjda nikada letio po zraku u stihovima, već u rječitoj, upravo bujnoj prozi. Svakako se uznosi tako visoko, da nitko upravo nije mogao pravo za njim. Zato ga i postizavala ne jedanput sudbina nalik Ikarovoj. On je propao u Beču, propao u Pešti, propao u Rimu, i što je najžalostnije – propao u vlastitoj domovini. Jer da se za njegovih još krepkih dana mogao po domovini razmahati Starčevićijanizam – i to je bio negativan rezultat njegovih nasto-

janja. A koliko je neblagodarnika uzgojio svojom potporom? Meri padaju na um Mirko Hrvat, Miškatović, Kršnjavi – Vi ćete ih znati mnogo više!

I kod nas – opet se nešto kuha, nekakovo novo parlamentarno ministarstvo. Poljaci nastavljaju svoj uski egoizam, koji će mnogo škoditi drugim Slovenima. A ni kod Čeha nema političkih ljudi. Kramáz je vješt govornik, obrazovan čovjek, ali – nesrećan političar. Kako je nepromišljeno bilo hvaliti korist, koju daje izborna reforma Česima protiv Nijemaca! Time je izazvao još veću razdražljivost među Nijemcima.

Primite, molim Vas, od sviju nas srdačne pozdrave.

Vaš

V. Jagić

Aleksandra Kolarić

Croatia in the Last Quarter of the Nineteenth Century as Presented in the Correspondence of Tadija Smičiklas

Summary

In this article the author analyses the correspondence of Tadija Smičiklas, one of the foremost Croatian historians of the nineteenth century. Using the multitude of details preserved in these letters, the author outlines a picture of public life in Croatia during the last quarter of the nineteenth century. The letters are from and to not only some of the most important figures in Croatian political, cultural and intellectual life, but also many average, socially anonymous individuals, Smičiklas's friends and relatives. The letters give a very detailed account of the Croatian political scene during the period of Ban Khuen-Hedervary's rule, when he dominated the political scene unchallenged, due to the support of the National Party on the one hand and a fragmented opposition on the other. The main political problems of the day are plainly visible in these letters. The author pays particular attention to Smičiklas's correspondence with Bishop Strossmayer. The account of everyday occurrences, local gossip, newspaper articles, nightlife, holidays in Rogatec, Strossmayer's medical problems, and so on, add spice to this correspondence. Generally speaking, the letters reveal the political weaknesses of a Croatia under foreign domination. The principal figure in Croatian cultural life, as patron and financial protector, is Josip Juraj Strossmayer.